

ЦЕНТРАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА

МИКОЛА БЕРБЕНЕЦЬ

Зруйноване
ГНІЗДО

ВИДАВНИЦТВО
ПЕРЕМОГА

МИКОЛА БЕРБЕНЕЦЬ

ЗРУЙНОВАНЕ ГНІЗДО

Друкарня — "Champion", J. V. Gonzalez 2375
Buenos Aires

МИКОЛА БЕРБЕНЕЦЬ

Зруйноване гніздо

ІСТОРИЧНА ДРАМА НА 5 ДІЙ.

За оповіданням Кашенка про зруйнування
Запорізької Січі 1775 року.

« П Е Р Е М О Г А »

Буенос Айрес

1955

Аргентина

ДІЄВІ ОСОБИ

1. ДМИТРО БАЛАН — старий сивоусий козак, уді-
вець, років 80.
2. ГАЛИНА — його дочка, років 20.
3. ІВАН — його син, років 23.
4. ДЕМКО РОГОЗА — жених Галини. років 25.
5. ЛАНТУХ — років 75.
6. ПАЛАЖКА — жінка Лантуха, років 50.
7. ІВГА ЛУБ'ЯНА — онука Лантуха, років 18.
8. ПЕТРО РОГОЗА — старий козак, років 40.
9. ГНАТ РОГОЗА — років 20.
10. ВАСИЛЬ РОГОЗА — років 16.
11. КОШОВИЙ ОТАМАН ЗАДУНА.СЬКОЇ СІЧІ —
років 40.
12. ГРИЦЬКО НЕЧОСА — посланець кн. Потьомкіна.
13. КОБЗАР ЛЮЛЬКА — років 60.
14. БУЧИНСЬКИЙ — січовий козак.
15. ГУБА — січовий козак.
16. УПРАВИТЕЛЬ ЕКОНОМІЇ ПОТЬОМКІНА
17. ПРИКАЩИК I-й — років 50.
18. ПРИКАЩИК II-й — років 30.
19. РОТМИСТЕР — років 50.
20. ГОРОДНИЧИЙ — років 40.
21. НАСТЯ ГЛОБИНА — дівчина, років 18.
22. ПАРУБОК.
Кріпаки кн. Потьомкіна, парубки, дівчата, декіль-
ка старших чоловіків, жінок і дітей.

Дієві особи першої відслоги:

ДМИТРО БАЛАН. (Білі штани, біла вишивана сорочка і пояс. У темному жупані, без шапки з оселедцем на голові).

ГАЛИНА. (Вишивана сорочка, зелена спідниця, фартух, намисто, корсетка, вінок і стрічки, в чобітках).

ДЕМКО. (Зелені або червоні штани, вишивана сорочка, коліровий пояс, чоботи і бриль).

ІВАН. (Колірові штани, вишивана сорочка, пояс, без бриля).

ІВГА. (Звичайний український стрій).

ЛАНТУХ. (Білі штани, мало вишивана сорочка, сірий жупан або свитка, у шапці).

ПАЛАЖКА. (Темно вишивана сорочка, темна спідниця, фартух, зав'язана великою хусткою, в чоботях).

Декорація:

Великий сад. Попри сад проходить річка Базавлук, ліворуч хата Балана. На подвір'ї, праворуч — дерево, під яким стоїть лавка. На сцені Галина і Демко. Перед початком дії чути спів солов'їв.

Д І Я І.

ГАЛИНА і ДЕМКО (співають):

Як тихо всюди стало, лише дзюрчить вода.

А в плавнях соловейко чудово так співає...

Темніє все навколо і вечоріє час.

На маківках деревних вже сонця промінь згас.

Злети, злети наш вечір на мирні ці поля.

Та побажай нам щастя, вечірняя зоря...

(Демко пригортає Галину і показує праворуч, на плавень річки Базавлука).

ДЕМКО: Глянь, яка чудова смуга від сонця на лимані.

ГАЛЯ: Справді! Неначе ясний килим, що ним вистелена стежка в те чарівне царство, де всі будинки вкриті золотом, а в садках срібні яблука ростуть.

ДЕМКО: Я певний, що й наше життя буде таке радісне й чарівне, як ота золота смуга від сонця...

Але нащо, Галочко, ми його відкладаємо? Нащо марнуємо дні?..

ГАЛЯ (дивлячись на Демка, з ласкою): Я не від того, мій любий, щоб скоріше взяти шлюб, та тільки от... як тато...

ДЕМКО: Попросимо сьогодні батька, щоб поблагословив нас.

ГАЛЯ (соромливо спускає очі): Мені, Демку, ніяково просити, проси ти сам...

(При останніх словах Галі заходить Балан. Демко і Галя його не помічають).

БАЛАН: Про що ж то ви, діти, хочете мене просити? (Зачувши голос батька Галя і Демко вклоняються йому).

ДЕМКО: Хотіли ми, тату, просити вашої милости, щоб благословили нас шлюб узяти.

БАЛАН (хитає головою): Це ти, козаче, замість того, щоб неньку-Січ обороняти? Не так робили за наших часів! Батьки наші все життя про Січ піклувалися, а як уже не держала рука шаблі, тоді тільки про одруження згадували... Не втече від тебе шлюб, козаче, та й Галя ще не перестарілась.

(Демко журливо опускає голову, а Галя пригорнулася до батька, цілуючи його руку. Балан сідає на лаву).

БАЛАН: Сядьмо, діти, та поговоримо. (Галя сідає поруч батька, а Демко не сідає). — Як його, діти мої, про шлюб та весілля тепер думати, коли поховали ми все те, на чому держалося життя наше?.. Поховали ми матір-Січ.

ДЕМКО: Та що ж, тату? Хіба сумувати нам без краю? Журбою Січі не вернемо. От, і люди, трапляється, вмирають, а живі посумують деякий час та й знову про живе думають...

БАЛАН: Не розумієш, козаче, того, що сталося... Не в тому тільки лихо наше, що Січі вже немає.. Не вперше зруйновано Січ. Руйнували її, а вона знову вставала, бо жива була душа козацька. Тепер же Січ умерла навіки, бо ви зганьбили її, от, що!.. А козацьку славу затоптали ви в болото. Ось, у чому мука пекельна! Не боліло б моє серце, коли б я знав, що Січ зруйновано після того, як залито кров'ю її шанці. Та смерть була б недовговічною, бо кров, пролита за рідний край, дає паростки й веде за собою нове життя. Ця ж смерть, що ви заподіяли Січі, смерть ганьби, а може, борони Боже, й довічна. Нема чого й говорити, ви самі, власними руками задавили свою матір!

ДЕМКО: Добре вам, тату, тепер нас ганити! А що ж ми мали робити, коли вся січова старшина і сам кошовий не схотіли стати за свою правду й скорилися лихій долі?

БАЛАН (у запалі): Не знали, що робити? Та коли б за моїх часів був такий кошовий отаман і така старшина, як оце у вас, так ми б нагодували їх-

нім тілом у Дніпрі раків, а обрали б таких отаманів, що вміли б стати за козацьку волю і честь. От, що!

ДЕМКО: От, ви, тату, й у цьому мені докоряєте, і до мене неприхильні стали. А ми ж мало що не так і вчинили, як ви говорите. Ми скинули, було, всю старшину й обрали іншу, що згодилася вести нас до бою. Ми навіть гармати вже повикочували з пушкарні на окопи... Та що ж, коли тут вийшов пан-отець з хрестом і сказав, що покладе на всіх прокляття, якщо ми не скоримося... Що ж тут було робити? Товариство розійшлося по куренях, а далі, замість того щоб обороняти Січ, посідало на човни і помандрувало за Дунай!

БАЛАН: Тяжке горе! Смерть козацької волі!

ДЕМКО: Та через що ж, тату, смерть? Через що?..
Буде на Дунаї нова Січ Запорозька, от і все.

БАЛАН: А тут? Тут що буде з нашими безкраїми степами, що ми з діда-прадіда обороняли їх і від бусурменів, і від москалів, і від ляхів, і від татарви і ще від різної наволочі, що перешкоджала в житті українському народові?

ДЕМКО: А що ж має статися з степами? Степи несходимі, їх ані переорати, ані кіньми випасти хоч би й чужі люди понаходили сюди, так і то на всіх вистане землі, а людей навіть не помітно буде. Чого, справді, вам так журитися? Ну, нехай Запорозька Січ від вас трохи далі буде, на Дунаї, а проте ви знатимите, що вона є. А тут у вас і степ свій, і хата, і плавні, і добре господарство маєте. От, звінчайте нас скоріше з Галею, так ми довіку з вами будемо жити. Я нікуди вашої дочки не заведу, будемо обоє вашу старість доглядати.
(В цю мить Галя тулиться до батька).

БАЛАН: Ох, діточки мої, знаю, що молоді ви й ва-

бить вас шлюбне життя, та тільки недобре мені
серце віщує... Чи буде ж ваше життя щасливе?
ГАЛЯ: Та якого ж, таточку, ще треба щастя, як усім
укупці жити?

ДЕМКО: А якщо, тату, ви занудьгуєте за Січею, так
ми з вами й поїдемо на Дунай подивитися на на-
шу нову Січ. То ж, справді, неаби-яка далечинь
до Дунаю. Посідаємо на коней та й гайда через
Буджак. Аби лише ваша сила, а шлях до Дунаю
відомий.

БАЛАН (радісно): А що ж, справді... Невже ж би я
недоїхав? Ого! Ще й як би доїхав! Я так гадаю,
що тижнів за два і стали б ми за Дунаєм. Та й то
ще, як повагом їхати, а коли б узяти на перемі-
ну по двоє коней, то, гляди, чи не за сім днів там
були б...

ДЕМКО: От би й подивилися, як там наші живуть. У
мене до того там аж три брати, я б дуже хотів з
ними побачитись.

БАЛАН: Головна річ, щоб козаки не забували там ста-
родавніх Запорозьких звичаїв... Молоді на Дунай
пішло багато, а старих обмаль. Доглянути б мо-
лодь годилося та повчити її... (Павза). Ну, як-
що так, діти мої, то нема чого гаяти часу. Спор-
яджай, Галю, завтра на дорогу харчі, а ти, Дем-
ку, обднвися воза, та й повезу я вас брати шлюб
у Самарську Миколаївську пустинь. (Цілує Га-
лю в чоло). Нехай вас Господь благословить. А
як поживете вже трохи, то й на Дунайську Січ із-
тобою. Демку, та з Іваном поїдемо подивитися.

ДЕМКО: А нашо нам, тату, їхати аж за Дніпро, у
Самар? Адже по цей бік Дніпра є церква в нових
Кайдаках?

БАЛАН: Не знаю я, сину, яка там церква у Нових
Кайдаках і який там пан-отець. Може, чужинець

який. Миколаївська ж пустинь, що за Самарою, то святе місце. Ще за тих часів, коли тут погана татарва як сарана шугала, ченці там спасалися і монастир збудували. А ченці ті всі були з нашого товариства, запоророжці. Ще й досі там за ігумена мій курінний отаман, а скарбником товариш мій, кошовий отаман війська запорозького. До того ж, мені хотілося б побачитись із побратимом Глобою, що сидить зимовиком над Дніпром, проти монастирського острова. Так от, заразом і до нього заїдемо. Він нас і на той бік Дніпра перевезе. Все буде так, діти мої, як я сказав. (Встає й іде).

ГАЛЯ: Куди ж ви, тату?

БАЛАН: А що ж я коло вас буду робити? Піду відпочину.

ГАЛЯ: Ну, то ходіть, бо вже час і вечеряти. Демку, ходім вечеряти. (Кличе): Івасю, чуєш? Ходи вечеряти! (Балан, Галя і Демко йдуть у хату).

(З'являються Іван і Івга)

ІВАН: Та зажди ще хвилинку, куди так поспішаєш? (Сідає на лаву і садовить поруч себе Івгу, у якої в руках квіти. Деякий час приглядаються одне до одного).

ІВГА: Ну, буду йти додому, бо батько сваритимуться, що я так довго гуляю... (Мнучи в руках квітку і човгаючи ногою по землі, поглядає на Івана, що він на те скаже): Та й тобі ж пора вже вечеряти, бо тебе кликали. (Помовчавши): Ну, чого ж ти сидиш?

ІВАН: Бо мені з тобою і їжа на ум не йде, а ти чомусь, як тільки нам припаде бути разом, зараз знаходиш собі якусь справу. Збираєш квіти, наче ти їх зроду не бачила, або вигадаш щонебудь і йдеш додому...

ІВГА (соромливо): Та я, Іване, ніколи цього навмисне не роблю, але воно чомусь завжди так складається: От і зараз... Чому було таких квітів не нарвати, як оці? (Показує квіти). А тепер уже пізній час, мушу йти. (Встає).

ІВАН: Заджи ще хоч хвилинку! (Притримуючи Івгу за руку, злегка її пригортає і хоче поцілувати. Івга наставляє йому до уст квіти).

ІВГА: Чуєш? — Це вже п'яний дід Лантух, я не хочу з ним тут зустрітись. Тоді від нього не відчепишся. (Біжить, за нею Іван).

ЛАНТУХ (за коном): Ой, гоп-гоп та отак, любив дівку козак... (Виходить на кон, пританцьовуючи): Ой, гоп-гопака, чорні брови в козака. На те мати родила, щоб дівчина любила. Хе-хе-хе! А що якби й справді, взяла мене та й полюбила яка-небудь з дівчат, от як я є? Гм, і не диво, щоб отакого козарлюгу, як я, не полюбити. Ех, бувало, з молоду... Я вам розкажу, як моя Палажка мене любила. І... Господи! Оце, бувало, вийду на вулицю, а вона в мене кирпу драла, все хотіла, щоб я за нею бігав. То й не виходить гуляти... Ну, звичайно, я вийду на вулицю, оббіжу всі вилазки, де б міг із своєю Паласею зустрітись, а її нема ніде, дома сидить... Ну, значить, я собі так: Шапку начубучу, вуса підкручу, підійду під віконце і думаю: Ану, звірюсь, хто за ким бігає. Та як свисну... (Свистить). То, кажу вам, що така вона за мною бігала, бо не встигну свиснути як слід, як вона вже й тут. (При цих словах заходить Палажка).

ПАЛАЖКА: І куди це ти, стара, та ще й п'яна, собака, на ніч глядячи, мандруєш?

ЛАНТУХ: О! Я ж казав. А що, не правда? (До Палажки): Хіба я тебе викликав?.. Це я ось людям роз-

казував, як я тебе змолоду викликав, а коли б знав, що ти за мною зориш, то й не свистів би...

ПАЛАЖКА: Я й без свисту твого знаю, де тебе шукати.

ЛАНТУХ: А я от, бачиш, заблудив і не знайду своєї хати. І оце почав, було, вже тебе гукати (кричить) — Паласю, а Паласю, де ти є? Обізвися!

ПАЛАЖКА: Та чи ти оце на старість не здурів, бува? Чому такий гвалт зчиняєш?

ЛАНТУХ: А кого я боюся? Це ж мій і кума мого хутір. Чого ти прийшла й забрала мені веселий настрій?

ПАЛАЖКА (тягне за полу Лантуха): Ой, горенько моє! Ходімо лишень додому, хай з тебе люди не сміються! П'яниця ти нещасна!

ЛАНТУХ (сердито): Хто з мене посміє сміятись? Ти думаєш, що Данило Лантух може бути посміховиськом? Так? Кажи мені, я тебе питаю! (Настирливо): Кажи! Чому ти до мене, стара шкаралуша, причепилася? Хочеш, може, щоб я тобі потилищу почухав? Га?!

ПАЛАЖКА (задкуючи): Тьху, сатана з зеленими очима. Ой, лишенько моє, з таким чоловіком! (Голосячи, виходить).

ЛАНТУХ (вслід Палажці): То-то бо й є, що з зеленими! А що це в мене, хіба після тернівки очі позеленіли? Ну, та дарма, аби бачили. От, прийшла... Іди, каже, додому. Ну, що я з нею тепер буду робити дома? Мені чомусь оці старі жінки тільки сум наводять. Ви скажіть: Чому я повинен сумувати, як мій кум, Дмитро Балан? Він сумує, що Січ зруйновано, я веселюся, а все їдно — обое нічогісіньки не вдіємо проти примхів парніцї, бо вона баба, та ще й, на нашу біду, без чоловіка... А баба без мужика — це все їдно, що розгнузда на кобила. Лізе, куди хоче, поки її за віжку не

смикнеш. Отак і в неї; коли б був чоловік, та щоб він був господарем, а не вона, щоб керував, як це належить чоловікові. А коли баба його не розуміє, то він би, коли-не-коли, обшмагав її ребра, або хоч нагримав на неї, як я оце на свою Палажку. А то в неї самі лише посіпаки та ночуваки — гаді. Та це й не абиякі, а такі, щоб вона їм за візит ще й платила... А їй що?.. Вона нашими земельками й платить. Своїм байстрюкам... Ну, та дарма, поки моєю землею буде платити, то я ще погуляю — ворогам на-злість. (Виймає півпляшки з кишені, п'є). Кинь Лантуше, лихом об землю, нехай ламає зуби злий, а в кого кров козацька грає, хто товариство любить, як братів, хто радий віддати останнє музиці, і вміє вчистити так, щоб аж земля стугоніла, і вітер свистів від вивертів ногами, від того зле тікає, і весело йому... От, і мені, далєбі, стало весело... (Танцює і приспівує): Пішла баба у танець, а за нею молодець, вихилясом, викрутасом, оттакечки бакалясом. Гой, гоп, гоп!..

З а в і с а

ДРУГА ВІДСЛОНА ПЕРШОЇ ДІЇ

Дієві особи другої відслони:

ДАНИЛО ЦИМБАЛЮК

ГАЛИНА, його дочка.

ДЕМКО, чоловік Галини.

ІВАН, син Балана.

ЛАНТУХ, сусіда і кум Балана.

УПРАВИТЕЛЬ кн. Потьомкіна.

ПРИКАЖЧИК І-ий.

КРІПОСНІ — декілька чоловіків, жінок і дітей.

Сцена та, що і в першій відсоні. Галина бавиться з малим Миколою (сином), співаючи йому колискову пісню.

ГАЛИНА (після пісні): Агу! Агу! Миколо! Агу! Агу! синцю мій маленький! А ходімо ще раз подивимось, чи не їде батько наш. Де ж це він так забарився? Га?.. Що?.. приїде, кажеш? Приїде, приїде... А ми його поцілуємо та пожуримо за те, що так довго гаявся!.. Це вже ми з тобою, синцю, три дні чекаємо нашого батька, а він із дідом та з дядьком Іваном забарився на тій Зруйнованій Січі... (Радісно): Ага! Дивись, синцю! Ось, і човники наші їдуть... Та дивися ж, дитинко моя люба, ось, уже вони під'їжджають до нас...

(Із-за дерева, праворуч, з'являється першим Демко, за ним Балан та Іван. Зносять із човна клунки. Речі кладуть праворуч, біля дерева, і сідають на лаві.)

ДЕМКО: Ох, ти ж горличко моя люба! (беручи сина на руки): От, де моє щастя. люба дружина і син... І ніхто не в праві відібрати це щастя, опріч Бога... Ач, якого ти мені бравого сина годуєш! Мов той бузівок...

ГАЛИНА: Годі тобі вигадувати! Не кажи так, бо щоб з того слова чогось лихого дитині не сталося.... (Бере до себе сина): Який там бузівок! Він зовсім худенький...

(У цей час Балан і Іван, знісши речі, сідають на лаві. Балан закурює люльку.)

ГАЛИНА (до батька): Ну? Шо, тату, Січ іще піла?

БАЛАН (запалюючи люльку): Ох, дитино моя, коли ми приїхали і побачили хрест на церкві Покрови, то аж зраділи, а коли підійшли ближче, то з жахом подумали, чи це тут була Січ? Чи не помилися ми? Де ж поділися рідні курені? Де славні паланки, пушкарня, скарбниця? Січ тепер порожня, а замість будинків — чорніють ями, немов розкриті домовини! Дзвіниця навіть без дзвонів, і напівзруйнована. З каміння церкви і навіть з хрестів і надгробків з кладовища, де поховані славні лицарі війська запорізького, князь буде собі палац... (Помовчавши): Оце, дочко, я мабуть, перед смертю поїхав подивитись на Матір Січ. (Витирає очі): Бодай би було й не бачити. (Помовчавши, показує ліворуч, у бік хати, люлькою): А дивіться, діти, неначе вози їдуть?

ДЕМКО: Справді, неначе чумаки їдуть?

БАЛАН: Чого ж бо тут чумаки їхали, коли ми не на шляху живемо? Адже ж, бачите: вони прямують сюди. Це щось чужостороннє... Бо кіньми, а не волами їдуть. Серце моє недобре вішувало, і сталося те. Бо скільки я живу на цій землі, не бачив ще чужосторонніх людей...

(За хатою чути голос, всі схоплюються. Галина йде до хати і стає на порозі.)

ПРИКАЖЧИК (за хатою): Ставте подводи в два ряда!

Поварачивайте оглоблям в ету сторону, а каней ганіте на пашу.

(Із-за хати Балана виходить прикажчик, одягнений у московську одіжжу катерининських часів. З бородою і в чоботях, середніх років.)

ПРИКАЖЧИК (до Балана): Ей, ти, старік! Чего банькі вип'яліл? Іді-ка сюда! (Всі стоять нерухомо. Балан робить декілька кроків. Прикажчик підходить ближче): Скільки у тебе єсть печеного хліба?

БАЛАН (спокійно): А що, у вас не вистачило хліба? Здається, що хлібів з троє ще є...

ПРИКАЖЧИК: Так вот что, старік, пусть эта молодіца, что стоїт у ізби (показує на Галю), за етую ночь напекьот хліба пудов з десять!

БАЛАН: Що ви? Бог з вами! Де ж їй упоратись на стільки хліба! А ви хіба завтра рано від нас поїдете?

ПРИКАЖЧИК: Кудя еще ехать? Ми как раз і пріехали, кудя нужно било (до своїх за хату): Е, ви там! Випрягай, выпрягай поскорей!

БАЛАН: Та чого ж ви сюди приїхали?

ПРИКАЖЧИК: Ізби будім делать, дед, село здесь будет, да чей не малое!

БАЛАН (схвильовано): Як то б ви будували тут хати, коли це наша земля?!

ПРИКАЖЧИК (з усміхом): А ви чий? Разве не княжскіє?

ІВАН: Ми вільні люди. Ми Запорожці.

ПРИКАЖЧИК: Ересь гаваріте! (До Демка): Ей, ти! Пойді, разпрягі моего коня і постав его в конюшню!

ДЕМКО (з обуренням): Вам би, добродію, годилося уклонитися нам, господарям, та спитатись, чи можна поставити коня до стайні.. Тоді б, може, я і сам вам допоміг, а коли ви нахабно мені, немов наймитові, наказуєте, так я нічого не зроблю. (Обертається і йде до Галини).

ПРИКАЖЧИК (здивовано): Вот какой ти? Ну, погоді, когда я на тебя донесу управітелю, то ти скоро забудеш свою гордость.

ЧЕЛЯДЬ: (жінка, одягнена у московський сарафан, який сягає аж по-під руки, рясний і довгий. З-під нього видно сорочку з червоною обшивкою. На ногах постили, на голові хустка. Одна дитина на руках, а біля ще кількоро дітей — босоніж у білих вузьких штанях. Сорочки довгі, підв'язані тонким очкуром).

ЖІНКА: Радимий, куда же нам подеться с ребятишками? Их заедаєт мошкара, спасу нет! Глянь-ка, на етаво малово... (Той чухається).

ПРИКАЖЧИК: Ідіте вот в ету ізбу і там размещайтесь. (Показує за хату Балана).

БАЛАН: Шкода мені тільки їхніх дітей, а то б я постояв за своє право. (Звертається до прикажчика): Слушайте, чоловіче добрий! Розкажіть же мені, і то по-правді, як же то воно буде, коли ви тут побудуєте село?

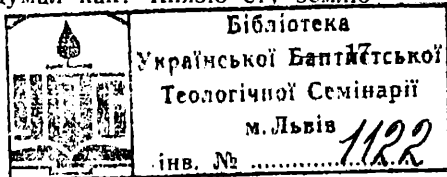
ПРИКАЖЧИК: Не как іначе, как станет на етом месте село. Мужики будут пахать землю і сеять хлеб.

БАЛАН: Так це ж наша земля. Це займише трьох козаків: моє, Луб'яного та Лантуха... Що ж ми будемо робити, як ви відберете у нас землю?

ПРИКАЖЧИК: А то будете делать, что і нашиє крепостные. будете сеять панской хлеб, косить его, молотить да свозить зерно в панскую економію.

БАЛАН: Ну? Цього вже таки не діждете.

ПРИКАЖЧИК: А ти ж думал как? Князю ету землю

царіца подаріла, а як ви здесь сидіте, то і ви теперічка княжескіє, с етім местом, что єсть. Понял теперь? (До Демка): Лошадь я розпрягу і сам, но ти погоді, ми єщо с тобой пагаварім. (Пішов до стайні. Демко, Іван і Галя йдуть у хату).

БАЛАН (сам): Стуманів світ! (Хапаючись за голову, сідає на лавці). Так ось, до чого вело скасування Запоріжжя! Щоб наші землі й степи, кривавицею дідів та прадідів політі, пороздавати царським вельможам? І оці бідні люди, як худоба, повинні працювати на нетруджених? Невже ж воно, справді, так буде? Невже Господь мило-сердний попустить, щоб нас, вільних людей, віддали у неволю? Нашо ж Ти, Господи, допустив мені, старому, діждати такого? Чому Ти, Господи, не прибрав мене раніше, щоб я цього не знав і не бачив?... (З'являється прикажчик, а згодом виходить Демко з хати).

ПРИКАЖЧИК: Ти, старік, своїмі бикамі будеш таскати с берега сюда колоди, а твої сини пусть перегонят всех твоїх лошадей в плавні. Там мої люди будут рубить лес, так лошадьми будут таскать до берега брьовна.

БАЛАН: Ви хочете моєю худобою робити? У мене своє господарство і своя робота є для худоби.

ДЕМКО: А я вам просто кажу, що в плавні не піду і батькової худоби до роботи вам не дам. От, що!

ПРИКАЖЧИК: Ну, нічево! Єслі ви работают не хотіте, то на первий раз обойдьомся без вас, а уж лошади і бики ваші мне очень нужны, і я заберу їх для работи, хотя б ви і не хотєлі дати. Я не пасматрю на ваше упорство. Я вам уже гаваріл, что земля, скот, ізби і ви самі теперь єсть княжескіє.

ДЕМКО: Не діждеш цього! Не буде! Запорожці довіку не будуть кріпаками. (Іде в хату).

ПРИКАЖЧИК: Поглядім, поглядім, хто кого? (Виходить).

БАЛАН (сам): Боже Ти наш, Боже! Нащо Ти послав нам це поневір'яння? (Павза. Дивиться вбік, куди пішов прикажчик. З жахом): Жене, жене, проклятий! Жене моїх коней і волів. Круторогі ж мої, укохані мої діти, чи на те я ростив вас, щоб на князів ви працювали?!

(Демко й Іван з недоузтками в руках виходять з хати і біжать у той бік, де Балан бачить свою худобу. За ними Галя, яка зупиняється біля батька).

ГАЛЯ: Демку! Іване! Схаменіться, що ви надумали?!

БАЛАН: Сини мої, орли мої! Дивись, дочко, хоч і без сідла, а видно, що козаки. (Павза).

ГАЛЯ: Ой, тату! Дивіться, він їде конем до Демка, з гарапником... (З жахом): Ой, ударив сердешного! (Припадає до батька).

БАЛАН: Дивись, дочко, яка зараз буде розплата за панський гарапник. (Радісно): Так його, сину!.. Молодець Демко! Нехай знає, вражий зайда, запорозького кулака!..

ГАЛЯ: Господи милосердний! Що ж тепер буде?

БАЛАН: Нічого. Вилежиться деякий час, та й підійметься (Махаючи рукою): Женіть, женіть, сюди худобу назад у степ. (З'являється Лантух).

ЛАНТУХ: Що це, брате, на нашу голову обузу пария наслала? І на старість спокою не дають. Ну, що його в світі Божому діяти?

(Із-за хати Балана з'являється прикажчик. Погрожує гарапником у бік Демка й Івана. Біля прикажчика кілька кріпаків.)

ПРИКАЖЧИК: Погоді, гайдамака! Я тебе етого так не подарю! (До Балана): А ти, старий пьос, поплатішся за ето своєю шкурой.

БАЛАН: Я вам, чоловіче, уже казав, що із свого господарства не дам нічого!

ЛАНТУХ: Я теж не дам. Коли цариця подарувала князеві землю, то нехай він її й бере, а наше господарство грабувати не має права.

ПРИКАЖЧИК (до кріпаків): В'яжіте їх всіх В'яжіте всіх гайдамак, коль оне не желают нам подчиніт-ся. Я сам повезу їх до управителя. (Челядь за наказом прикажчика хапає і в'яже руки Баланові й Лантухові.): Нужно только ещо етіх двух разбой-ніков поймать. (З'являються Демко й Іван з ло-маками в руках).

ДЕМКО (з запалом): Пустіть тестя, бо повсиваю!

(Кріпаки розступаються. Демко й Іван розв'язують старих. У цей час прикажчик мімікою показує кріпа-кам, щоб хапали Демка та Івана. Кріпаки виконують наказу. Йде боротьба.)

ХТОСЬ З КРІПАКІВ: Управитель! Управитель!

ПРИКАЖЧИК: Ага! Ето кстаті! (З'являється управи-тель, не молодих уже літ, одягнений у сурдут ча-сів Катерини II-ої, у чоботях і в білих вузьких штанах, у кашкеті тих часів, з палицею в руках.)

ПРИКАЖЧИК (уклоняючись): Барін, барін! Ето кста-ті, что ви сегодня прибїлі. Зкесь такое, что я еле справїлся с етімі гайдамаками.. (Поки прикажчик рапортує, управитель оглядає через монокль ко-заків.)

УПРАВИТЕЛЬ: Ну-с?!

ПРИКАЖЧИК: По вашему повеленію я прїказал етім людям работать вместе с нашімі людьми і об'яс-ніл їм вьсо, но еті не хотят подчиніт-ся волі царі-ци і даже публічно избїлі меня...

УПРАВИТЕЛЬ: Так ето ви бунтуєтесь, да-с? Не хотї-те работать? Ну-с? Не дайте барскїй скот для-работи і даже посмелї избїть княжеского прїкаж-

чіка? Да-с? Ну, так я вас научу, як нужно покоряться царской волі... Я... із вас виб'ю ваше гайдацтво! Дада Я сделаю с вас покорних! Да-с!..

БАЛАН: Пане управителю, защо нас катувати? Ми людей ваших не займали. Вони самі прийшли на нашу землю... На ту землю, що віддана нам під господарство від коша, славного війська запорозького. Побачивши ваших людей у тяжкому становищу, ми навіть хати свої залишили та оцим бідним людям віддали. Защо ж хочете ви ще й добро, придбане тяжкою працею, відібрати?

УПРАВИТЕЛЬ: Вашого тепер нет нічого, по указу цариці все еті землі і всьо, что на ніх есть, то есть, ваше добро і даже ваші душі тепер єсть в мілості князя. Ви его крепостние.

БАЛАН: Бог один владен над душами людей, і Йому вони й належать. Того ж не може бути, щоб велика цариця звеліла зрабувати і скоштувати своїх чесних, трудящих підданців. Ніколи того не буде, щоб ми, вільні запорожці, стали кріпаками! Скоріше ми душі свої занепастимо, а не скоримося такій неправді!

УПРАВИТЕЛЬ: Віжу, что ти очень разумний. А сколько тебе лет?

БАЛАН: Вісім десятків літ Господь держить мене на світі і ніколи на своєму віку я не бачив і не чув про таку кривду, яку ви нам чините.

УПРАВИТЕЛЬ (до прикажчика): А-ну, всипать ему восем десятков розок! Может быть, старий дурак хоть после этого поумеет.

БАЛАН (вжахнувшись): Мене різками? Та ліпше ви вбийте мене, або живого вкиньте у вогонь, аніж дамся я над собою так знущатися. (Кидається вперед, шарпнувши руками. Мотузка вривається, його знову хапають та в'яжуть кріпаки.)

УПРАВИТЕЛЬ: На конюшню всіх! Там я буду вести с німі справу. (Кріпаки виводять Балана, а за ним і решту.)

ГАЛЯ (кидаючись то до батька, то до Демка з Іваном): Ой, Боженьку ж! Завіщо ж це? Чим ми винні? (За коном): Пустіть, люди добрі! Завіщо ж так? То ж мій батько, що він вам заподіяв? (Двоє кріпаків виводять Галю. Вона опирається.)

ГАЛЯ (плачучи): Прошу вас, люди добрі, ви ж наші, здається, пустіть мене, там батько мій любий конає, його катують.

КРІПАК І-ий: Тобі там не можна, барин не велить.

КРІПАК II-ий: Ти однаково нічого не вдієш

ГАЛЯ (виривається): Пустіть, я вам кажу! (Побігла)..

КРІПАК II-ий: Що ж тепер?

КРІПАК І-ий: Хай що хочуть, а я туди не піду, бо там примусять держати отих нещаних людей, а я того не можу, коли за його власне добро й справедливі слова — бити.

КРІПАК II-ий: Та ще й як бити?!. Вісім десятків різок! Каже, може, порозумнішає! Порозумнішав би й ти, коли б тобі його половину, а то, бач, який... собака.

КРІПАК І-ий: Нічого, друже, знайдуться й такі, що і йому кобилку всушать, а поки що мусимо терпіти. (Вбігає Галя, ламаючи руки).

ГАЛЯ: Люди добрі! Ідіть хоч ви, допоможіть моему батькові, бо його дуже побили, і він не може підвестись, а з них ніхто не хоче допомогти мені.

(Галя з кріпаками виходять і зараз же повертаються, вводячи Балана, на якому сорочка подрана, видно криваві смуги від побоїв.)

БАЛАН: До хати не ведіть, там чужі люди. Ведіть мене до укоханих бджіл, бо там, де мені любо, я хочу померти, і щоб ви, погані люди, не бачили:

моєї сметри... (Балана кладуть на лаву. Кріпаки виходять).

ГАЛЯ: Таточку, вам болять? Я обмию й перев'яжу вам рани...

БАЛАН: Не руш! Не руш мене, моя дитино, моя надія й утіхо. Прийшов мій час... Тоді, доню, обмиєш моє тіло, як відійде душа моя.

ГАЛЯ: Тату, таточку! Не кажіть так. Не кидайте нас сиротами на поталу катам! Ви ще одужаєте, і ми з вами кудись поїдемо звідціля, далеко-далеко, де нема кривди.

БАЛАН: Ні, доню... Я просив Господа, щоб не дав мені жити після смерті неньки нашої, Січі Запорозької, і Він, милосердний, кличе вже мене до себе. Не побивайся за мною, в домовині я не знатиму того знущання, що тут. За вас тільки діти. Болять душа... Як ви, нещасні, свій вік проживете? А я свого прожив чимало. Мені пора вже йти в нове царство... Уже он і наша мати зустрічає, і я. доню, піду...

ГАЛЯ: Тату, таточку! Не кидайте нас; не відходьте від нас! (З'являються Демко й Іван, змучені, видно сліди крові від різок.): Іване, братику! Демку, чоловіче мій любий, батько наш помирає... (Козаки мовчки схиляють голови. Галя припадає до батька, ридаючи.)

ДЕМКО: Помер. сердешний! Не винесло старе серце такої наруги над козацькою честю...

ІВАН: Прости мені, мій любий батьку. Не нарікай на мене, що я тебе покинув, бо не сила моя коритись неправді. (Цілує батька).

ГАЛЯ: Що ти? Що ти, Івасику? Чого прощаєшся?... (Припадає до Івана).

ДЕМКО: Заспокійся, Іване. Ти задумав щось непевне.

ІВАН: Не подарую я прикажникові того знущання над

нами, а найбільше над старим батьком. Я довіку не мав би спокою, коли б не помстився за батька!

ГАЛЯ: Схаменися! Що ти говориш? Ти ж себе за-напастиш!..

ІВАН: Тихше гомони! (Таємничо): Сьогодні я вб'ю прикажчика і втечу у плавні, а ти, Галю, збери мені харчів і поклади в той порожній вулик. Коли тікатиму, заберу з собою. А батька поховайте без мене, бо не сила моя...

ГАЛЯ: Тату, таточку! На кого ж ви нас покинули?!

ІВАН: Прощай, мій рідний батьку! Востаннє я тобі, хоч мертвому вже, скажу, що твоя кров озоветься, і я таки помщуся за знущання над нещасним народом!

З а в і с а

Digitized by Google

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Дієві особи першої картини:

ДЕМКО.

ГАЛИНА.

ПРИКАЖЧИК II-ий

УПРАВИТЕЛЬ.

ГЛЯДАЧ і декілька чоловіків.

Декорація та, що й в першій дії.

(Галя виходить з хати, на сцені з'являється прикажчик, молодий, без бороди, у довгій вишиваній сорочці, підперезаний шнурком з китицями на кінцях, у картузі і чоботях.)

ПРИКАЖЧИК (до Галі): Чья ти молодіца? Ти жонка Демкі Рогози?

ГАЛЯ: Так, його! А що ви хотіли? Ви тепер тут за прикажчика?

ПРИКАЖЧИК: Да, я прикажчик і приказываю сказати своєму мужіку, чтобы сегодня же выходили вы на паншину!

ГАЛЯ: Змилуйтесь, пане!.. Мій чоловік зроду біля землі не працював і нічого не вмів в степу робити... Він з малих літ усе козакує.

ПРИКАЖЧИК (набик): Ну, і хороша бабьонка, чорт побере! (До Галі): Не умеет? То нічого, научим розгами! Не всьо же ему козаковать, час і за дело браться!

ГАЛЯ: Змилуйтесь, пане! Чому ви такі не ласкаві? А я хотіла у вас просити, щоб з усієї худоби,

що ви у нас забрали, повернули мені хоч одну корову...

ПРИКАЖЧИК: А одну корову? (Хоче обійняти): А что ето у тебя за наряд?

ГАЛЯ (відхиляючись): Бійтесь Бога! Чи не сором вам зачіпати чужу жінку?

ПРИКАЖЧИК: Іш, какая недотрога! Не будет же тебе карови, ежлі так! (З хати виходить Демко).

(До Демка): Ти лежень, почему не йдьош работать? Сколько раз тебе нужно говорить?

ДЕМКО: Куди не йду?..

ПРИКАЖЧИК: На панщину почему не йдьошь? Я же вчера рускім языком говорил, чтобы выходіл панщину отбивать.

ДЕМКО (спокійно): На панщину я ніколи не піду і дружину свою не пушу.

ПРИКАЖЧИК (злиовано): Он как, а почему же ето?

ДЕМКО: А через те, що я не кріпак, а вільний козак.

Буде з вас і того, що хазяйство наше пограбували.

ПРИКАЖЧИК: Слыхал, слыхал я про тебя!.. Дак ти снова за свойо? Ну, погоді, посмотрім, кто кого. А кстаті, сегодня я ожидаю управителя, вот я ему і донесу о твойом упрямстве.

ДЕМКО (байдуже): Я вже давно покинув сперечатись за своє добро, і бажав би тільки, щоб мені лишили хоч хату, садок, леваду, корову та пасіку і вільне життя. А бачу, що ти нахваляешся нацькувати на мене того пса, що вже не раз мене кусав... Ну, що ж цькуй, коли тобі дано таке право. (З'являється управитель).

УПРАВИТЕЛЬ (до прикажчика): Ну, как тут у тебя идут дела?

ПРИКАЖЧИК: Нічого, всьо хорошо, барін, вот только етот гайдамака не подчиняется княжескому повелению і не желает ітти на панщину.

УПРАВИТЕЛЬ: Ти чому не хочеш работать?

ДЕМКО (спокійно): Я радий би працювати коло свого господарства, що був придбав покійний тесть для своєї дочки, та тільки в мене воно все пограбоване!

УПРАВИТЕЛЬ (сердито): Панщину чому не йдеш отбивать?

ДЕМКО: А через те, що я не кріпак!

УПРАВИТЕЛЬ: А хто же ти?

ДЕМКО: Вільний я! Я запорожець!

УПРАВИТЕЛЬ: Ага... Ти запорожець? (До прикажчика): Зові народ!

ПРИКАЖЧИК (махавши рукою): Ей, ребята, ідіть-ка сюда, барін просіт. (З'являється декілька чоловік челяді. Поки сходяться кріпаки, управитель дістає з кишені ножа.)

УПРАВИТЕЛЬ (до кріпаків): Держіть его! Да хорошенько держіте. Вот я ему отрежу чуба, так он может бить тогда забудет про то, что он бил запорожцем! Держіть его за голову... (Кріпаки хапають Демка, він пручається, і коли управитель бере його за голову, раптом кусає управительні руку). А ти еще кусатся? Валіть собаку на землю, валіте! Душіть его на смерть!.. (Кріпаки виконують його наказ. Управитель люто кидається до Демка, кривим ножом відрізує оселедця, пускає волосся за вітром, а сам регочеться.): Так будет лучше. Теперь пустіть его. Нікто не узнает, что он когда-либо бил козаком... (До Демка): Если ти і после этого не пойдешь на панщину... (б'є Демка палкою по плечах) то выпорю... (Виходить, за ним челядь).

ГАЛЯ (розв'язуючи Демка): Ну, чому ти, мій любий, не змовчиш оцим мучителям-душогубам?

ДЕМКО: Не сила моя! Смерть або управителю, або

мені! Неможливо жити, не обмивши такого зну-
щання кров'ю!

ГАЛЯ: Здається, Миколка прокинувся (біжить до ха-
ти. Демко підходить до лави, виймає зі стріхи но-
жа, бере брусок і починає гострити.)

ДЕМКО (гострячи ножа): Свячена порада моя, не раз
ти мені служила в походах, послужиш й тепер, во-
станне...

ГАЛЯ (виходить з дитиною з хати, наближається до
Демка і ловить його за руку): Демку! Схаменися,
Демку, що ти надумав?!

ДЕМКО (злякано випускає ножа з руки): Я мушу йо-
го вбити!

ГАЛЯ: Кого? Господь з тобою! Схаменися, молю тебе.

ДЕМКО: Управителя! За що він відрізав мені оселед-
ця? За що він знущується з нас, козаків?..

ГАЛЯ: Борони тебе Боже, ріднесенький мій! Ти ж за-
напастиш себе та й мене з сином погубиш. Віджени
від себе лукавого, перехрестися, то ж він тебе спо-
кує... Помолимось разом Милосердному, щоб
Він захистив твою душу.

ДЕМКО: Що ж маю я діяти, Галю? Не можу, не мо-
жу я обернутися в тварюку, як оці кріпаки, і ко-
ритись катам... Не сила мені й подарувати упра-
вителью ту образу, що він мені заподіяв... Нехай
і мене після скарають на смерть, та я таки йому
віку збавлю!

ГАЛЯ: А про нас же ти, Демку, забув? На кого ж ти
нас з Миколкою покинеш?

ДЕМКО: Не рви мого серця, дружино моя вірна!
Коли б ти тільки змогла зазирнути в мою душу,
то знала б, яке там пекло... Не сила мені жити,
не помстивши за ганьбу й знущання (піднімає
ножа з землі): Це ось залізо або йому, або мені
в серце!

ГАЛЯ (хапаючи за руку Демка): Благаю тебе, Демку, коли вже тобі не сила перетерпіти, то нащо ж тобі себе губити? Івась наш і досі десь у плавнях живе, бо, харчі з вулика бере... Тікай до нього! Урятуєшся від цього життя, а там удвох, може, надумаєте, як і мене врятувати з Миколкою...

ДЕМКО (голубить Галю): О дружинонько ж моя кохана! Що ж буде тут з тобою без мене?

ГАЛЯ: Що ж маємо робити? Я коритимусь у всьому, може, якимось житиму... А як будуть темні ночі, ти, серце, приїзди до мене, постукаєш із садочка у віконце, то я й почую, і хоч на хвилинку будемо щасливі разом.

ДЕМКО: Ну, дружино моя! Не треба гаяти слушного часу. Коли вже вирішили, то так воно й буде. А тепер готуй мене в дорогу. Прикажчик з управителем поїхали до економії, а челяді до мене бай дуже, та вони мене і не уздрять, я переправлюсь малим конюхом на той бік Базавлука, а потім протоком попаду у Підпільну, а далі я вже знаю, де шлях до нашого Івана.

ГАЛЯ: У мене вже все готове. Як будеш іти, то у вулику, що ти знаєш, є досить усього, а оцей клуночок... (іде швидко в хати й виносить) з білинкою. Візьми його з собою. (Демко бере клуночок, вішає через плече, прощається з Галею і сином).

ДЕМКО: Прощай, моє серце, не по власній волі покидаю тебе, — лихі вороги примусили мене. Сподівайся, прибуду.

З а в і с а

ДРУГА ДІЯ

КАРТИНА ТРЕТЯ

Дійові особи:

ГАЛИНА

ДЕМКО

ПРИКАЖЧИК

УПРАВИТЕЛЬ

КРІПАКИ і декілька чоловік.

Сцена та, що і в попередніх картинах. Вечір, сцена пуста, чути, як десь грає на балалайці й приспівує, чийсь голос народну російську пісню — “Світ місяця”. Згодом з’являється прикажчик, зодягнений по святочному, з балалайкою в руках. Грає і приспівує.

ПРИКАЖЧИК: Світ да місяць, світ да ясний, на-
двігається гроза. Атоварі, красоточка, двері, пада-
шол к акошку я. Балалайка на трьох струнах,
громче, тройка, завивай. Ех ти, мілая бабьош-
ка, галасок мой послушай. Атоварі двері_окошко
для мене вель всьо равно. Я люблю тебя нем-
ножко, ліш би ти меня сільно!.. (Говорить): Ех,
і хорошая бабьошка, да всьо чванітся. Нікак не
падберу к ней подходу... Ну, да нічого! Етот
гайдамака Демко збежал на Дунай, то я ёю за-
ставляю тепер сілою любить меня... Да что я за
парень, ежелі хахлушку не смогу обработать?..
Сейчас пойду к ней в ізбу, прістрашу, скажу,

ежелі ти по волі не станеш моєї, то управитель сілою свенчаєт со мной... Да что там! Я за тебе возьмусь. Скажу, что і за брата своего заплатітся головой. Знамо дело, — картошка без костей... (Придивляється до лиману): А ето что? Ану, подкараулім, кто то ночамі плаваєт по ліману? Пливьот прямо сюда... (Задкуючи, ховається за хату).

«(На сцені через якийсь час з'являється Демко, озирючись, підходить до хати, легенько стукає у вікно. З хати вибігає Галя, боса, в сорочці).

ГАЛЯ (кидається до Демка): Любий мій! Ледве тебе дочекалась. Лишися тут, не можу я без тебе!.. Скорися!

ДЕМКО: Як скоритись? Себто стати кріпаком? Та це. Галя, ти ножа встромила мені в серце.

ГАЛЯ: Я не можу без тебе, Демку!..

ДЕМКО: Зажди ще трохи. До Микитиноного рогу з Дунаю прийшла вістка, що за Бугом і біля Дунаю приймають козаків разом із жінками та дітьми... Через тиждень Іван наш має продати в Микитиному останню рибу і купити дуба, щоб тим дубом плисти на Дунай. Візьмемо тоді і тебе з Миколкою. З цією ото радісною вісткою я й прийшов до тебе.

ГАЛЯ: Так я буду збиратись! (Хоче йти в хату).

ДЕМКО (здержуючи): Що ти? Не зараз, а іншим разом.

ГАЛЯ: Ні, не іншим разом, а сьогодні нас бери, зараз!

ДЕМКО: Та ще ж немає у нас дуба, ні на чому їхати.

ГАЛЯ: Байдуже! Поки дістанете дуба, я якось перебуду з вами у плавнях! Бери, бери мене, Демку, зараз, бо не сила мені далі змагатися... Я

хотіла тобі не говорити цього, але тепер слухай... Від часу, як ти втік, до мене почав залицятися прикажчик, він перестав було мене виганяти на паншину, а сам почав учашати до нашої хати, заводячи розмови про те, що коли ти мене покинув, так я вільна, і можу любитися з іншим, хоч би й з ним...

ДЕМКО: А, гаспид проклятий!

ГАЛЯ: Тихіше, цить! Слухай далі. Коли я на його залицяння просила ставити мене краще на паншину, і він побачив, що всі його заходи даремні, то почав мене страхати, ніби, як ти невідомо куди подівся, так управитель ладен звінчати мене з панським кріпаком... Далі він почав мене мордувати найважчою роботою, та до того ще такою, щоб мені не можна було брати з собою Миколку. Сердешний хлопчик, лишаючись у хаті по дню без догляду, заходився тут криком, і коли б не бабуся, то, певне, що нашого Миколки вже не було б на світі... Що я намучилась, що я натерпілася за ці місяці, то й не знаю, як ще та душа держиться в моїм тілі...

ДЕМКО: Коли так, то ходім за Миколкою і їдемо зараз (хутко йдуть до хати).

(У цей час з'являються на сцені управитель, прикажчик і з ними декілька кріпаків.)

УПРАВИТЕЛЬ (до прикажчика): Он наверное успел сбежать, пока ты сообщил мне?

ХТОСЬ З ПРИСУТНІХ: Нет, барін, когда мне поручили следить за ними, то я наблюдал. Они долго советовались здесь, а сейчас, когда я вам сообщил, они пошли в избу за ребьонком. Они собираются ехать за Дунай.

УПРАВИТЕЛЬ: Вот я их сейчас поеду! Нарушение моего сна я не прощу. Я ему покажу, как беспоко-

іть мене. А теперь тіхо! І как только он на дверь, — валіте і вяжіте его! (Ховаються, хто де може).

(З хати виходить Демко, у нього на руках дитина, за ним Галя з клунком. Коли челядь нападає на Демка, він передає дитину Галі. В цей час його в'язуть, скручуючи назад руки.)

ПРИКАЖЧИК: Дак вот как он за Дунаєм, вот почему ты такая недотрога! Ну, теперь уже довольно вам, голубчикі, ворковать. Натешелісь, поміловалісь, да ето в последній раз...

УПРАВИТЕЛЬ: Ну, что ж! Етот гайдамака привик воевать, работать же он не умеет і не желает. Здадім его в пекінери? Завтра же спорядіть его в етап і отставіть в Самару, к полковніку. Я напішу на него препроводітельную. Да не забудьте поклеїмьт его, чтобы каждый знал, что он беглец, бродяга.

ДЕМКО: Тіштесь, кати, з мого безголов'я, як знаєте. Але коли б у мене не було на руках дорогої ноші, мого сина, я б показав, як козак стоїть один проти десяти... А зараз'роби, що знаєш, милості просити не буду. Знаю одне: або загину, або врятую свою родину.

ПРИКАЖЧИК: Ну, довольно! А ей что? (Показує на Галю): Нужно і ейо наказать за то, что она прятала етого бродягу і сама даже хотела с ним бежать.

УПРАВИТЕЛЬ: Ну... на первой раз всипать ей двадцать розок.

ГАЛЯ (з жахом): За вішо ж це?.. За те, що я хотіла втекти з чоловіком? Так я ж у церкві Божій присягалася скрізь бути з ним, куди б він не йшов. Де ж у вас правда?

УПРАВИТЕЛЬ: Ну, ну... Довольно мене учіть, а то ещо прибавлю!

ГАЛЯ (падає навколішки, плачучи): Паничику хороший, від малих літ я не знала, не то бійки, а навіть лайки. Тепер же сором, ганьба, катування... Помилуйте, не робіть мені того безчестя...

ПРИКАЖЧИК (іронічно): Ну! Колі она не бажає, чтобы ей отсегалі розгами, то давайте у нейо отрежем косу.

ГАЛЯ (в розпуці): Косу? За віщо ж косу мені різати? Хіба ж я повія?

ДЕМКО: Устань, Галю! Соромно кланятися катам! Не нам ганьба з того, що люті вороги знушаються з нас, безборонних! (До управителя зі злом): Мордуй мене, кате. Дери з мене живого шкуру, та тільки лиши немічну, легкодуху жінку!

УПРАВИТЕЛЬ (набик): Не привик я слухать такіє речі от своїх крепостных... Мне міло слухать просьби. Я люблю, когда подданние раби припадают к моим ногам і целуют їх. І только таким покорним я даровал їх провіни. (До прикажчика): Молодіце за ейо покорність дарую всьо. Гайдамаку ж бейте, пока виб'єте у него дух, тогда отлейте водой і снова... Так трі раза. Єслі видержит і не помрют, заклейте его і везіте в пекінери. (До Галі): Ти ж, молодіца, іді спать, да смотри, в случае только твой муж убежит со службы, сейчас же я тебя свенчаю с другим. (Відходить на бік до прикажчика): А здесь следі за ними і ежелі что, сделай так... (Повчає пошепки).

ГАЛЯ (до Демка): Нещасна ж моя голівонька, коли ж я тепер побачу тебе? (Ридаючи): Синочку мій, коли ж ми знову побачимо свого любого батька?!. Поблагослови ж сина.

ДЕМКО: Нехай його Бог благословить і хоронить. А

ти, Галю, не давай свого серця в розпуку та сподівайся на мене. Я прийду по тебе хоч з того світу.

УПРАВИТЕЛЬ (зробив знак прикажчикові): Ведіте його! (Всі виходять).

ГАЛЯ (з одчаєм): Демку! Демку! Чоловіче мій любий!..

З а в і с а

ТРЕТЯ ДІЯ

ЗАДУНАЙСЬКА СІЧ. Видно плавні Дунаю. Біля берега козаки за працею. Петро, Гнат та Іван плетуть сіті на рибу.

Дійові особи:

ПЕТРО РОГОЗА

ГНАТ — його брат

ДЕМКО — його брат

ВАСИЛЬКО — наймолодший брат Рогози. 12 р.

ГЕТЬМАН (кошовий Задунайської Січі)

ГРИЦЬКО НЕЧОСА — посланець кн. Потьомкіна

ЛЮЛЬКА — старий кобзар

БУЧИНСЬКИЙ і ГУБА — козаки, які підбурюють інших, щоб вертатися додому

КОЗАКИ, та декілька селян на козацькій нараді

ІВАН БАЛАН.

(До відкриття заслони козаки співають пісню):

Та земля, де я родився,

Де широкий Дніпр біжить.

Там я рідної мови навчився.

За ним серденько болить.

Ой ти, краю, степ широкий

Заквітчався весь в садках.

Там колись ми панували

У білесеньких хатках!

А тепер ми на чужині

Загубили навіть все,

Хати білі, степ широкий —
Це для нас тепер чуже.
Ой чи прийде та година,
Чи настане любий час,
Коли знов ми запануєм,
На Вкраїні вільній в нас?

Тоді прийде та година,
Що зобачим рідний дах!
Коли знов ми на Вкраїну
Побудуєм вільний шлях.

ПЕТРО: Іване, а сходи та дізнайся, нащо це кошовий думає скликати нараду?

ГВАН: Гаразд. Ходім, брате. (Іван з козаком виходять).

(Василько, який увесь час розводив багаття, придивляється і показує рукою.)

ВАСИЛЬКО: Дивіться! Чернець іде, чернець іде. Зараз побачу. (Біжить за кон, кинувши хмиз).

ДЕМКО (за коном): Васильку, Васильку, ходи сюди, братику!

ВАСИЛЬКО: Демку! Демку! Нащо ж це ти пішов у ченці?

(Петро і Гнат кидають роботу і дивляться в той бік, де чути голос Демка і Василька.)

ДЕМКО: Скажи краще, Васильку, де є Петро та Гнат?

ВАСИЛЬКО: Тут, Демку, тут усі, і Петро, і Гнат. Ходи, я тобі покажу. (Тягне за руку Демка на кон).

ГНАТ (зробивши декілька кроків наперед, до Демка): Здоров, брате! (Чоломкаються): Дивись, яка окаянія... Ти нап'яв оню чернечу одежу, що тебе у ній і сам дідько не впізнає!

ПЕТРО: От замість того, щоб одружитись так пішов у ченці. Що ж! Це діло добре: краще спасти душу в монастирі, аніж запроторити її в пекло через жіночу спокусу!

ДЕМКО: Ех, брате. я одружився. але лиха пригода примусила мене одягти цю чернечу одіж...

ГНАТ: А де ж твоя дружина? Це ж ти узав Галину Баланову, що зимовиком жила біля Базавлуку?

ДЕМКО: Так. А ти ж звідки знаєш?

ГНАТ: Її брат. Іван, теж прибув сюди недавно.

ДЕМКО: Він тут?

ГНАТ: Тут. Він оповідав, що там князь зробив з нашими козаками, але що сталося з тобою і Галею, він не міг довідатись, бо їх почали переслідувати, і вони мусіли тікати сюди.

ДЕМКО: Я поїхав було за дружиною, але мені не поталанило. Мене зловили, зв'язали і зв'язаного відвезли до Самари, в пікинери.

ПЕТРО: Чого хотів, того й добув. Нема на кого нарікати. Не будь зрадником та не покидай товариства!

ДЕМКО: Ех, брате! Не один же я лишився на Україні... Половина товариства лишилося там!

ПЕТРО: Від того ж і лихо наше, що забули ми часть лишарську та тулимося до бабського боку. Тобі дівка миліша й дорожча була за матір-Січ. Ну, так і живи, як знаєш!

ДЕМКО: Бійся Бога, Петре! Чи ж не однієї ми матері діти? Я до тебе за порадою прийшов. Дружина ж не люлька, жива душа, до того ж і син у мене маленький лишився на Базавлуку. Допоможи врятувати їх обох з неволі.

ПЕТРО: А який біс тебе намовив придбати собі ту паню?

ДЕМКО: Та годі бо про не. Петре, вже того не вернеш... Коли у тебе є хоч шматочок людського серця, так ти допоможи мені! Глянь, що ті кати мені зробили! (закачує рукав і показує тавро на лівій руці — літеру "Б". Далі знімає шапку і

показує, що нема оселедця.): Це так з нас, із запорожців, знущаються; таврують, як худобу, і відрізують оселедці.

ПЕТРО: Де оселедець? Хто відрізав? Говори!

ДЕМКО: Князівський управитель!

ПЕТРО (сердито): Яку ж смерть ти йому заподієш?!

ДЕМКО: Це за те, що я до роботи не дав тестевій худоби і сам не пішов... (Соромливо): Я хотів помститись на управителю, та Галя намовила, що краще поїхати у плавні, перебути там який час, а потім...

ПЕТРО (б'є палицею себе по халяві): Нікчемний бабій! (Відвертається від Демка).

ДЕМКО: Так от яка в тебе, Петре, для брата порада? Ну, так братайся ж ти тут з болотяним дідьком, а я пошукаю між товариством таких, що дадуть мені пораду й поміч і без тебе. (Хоче йти).

ПЕТРО: Зажди! Коли ти подарував своє безчестя, то я не подарую! Такого знущання над козацькою честю не можна дарувати! Тямиш?.. Той, хто відрізав тобі оселедець, — умиється своєю кров'ю... Я поїду з тобою на Базавлук, щоб помститись за нашу честь козацьку! (Підходить до Демка.): Ну, а тепер, брате, давай почоломкамось (цілуються): Ходім до мого куреня, там я дам тобі козацьку одержу. Я ж тепер тут за осаула.

(З'являється кобзар Люлька).

ЛЮЛЬКА: Пугу, пугу, якого біса ти тут полохаєш людей у чернечій одежі?

ПЕТРО: Досидівся, дідусю, докраю, а тепер прийшов до нас по пораду...

ЛЮЛЬКА: А, лиха мати вас там держала. Ото було б не відбиватися від товариства, а йти разом. Бач,

який чернець з тебе бравий! І борода вже відростає..

ДЕМКО: Та як би ж я її голив у дорозі? А до того вона мені не заважала, коли сюди пробирався...

ПЕТРО: Ходім, у мене поголиш.

ЛЮЛЬКА: Ну, гаразд, виходить, що запорозька саламаха смачніша за московську патоку?

ДЕМКО: Бодай і вороги не коштували тієї патоки, що я коштував!

ЛЮЛЬКА: Петре, до нас приїхав посланець від князя Гітьомкіна з тим, щоб умовляти козаків повертатися на Україну. То кошовий наказав, щоб отут, на цій левалі, ти збирав товариство.

ПЕТРО: Ну, нехай збираються, а ми ходім. Демку, робити своє діло. (Виходять).

(З'являється Іван).

ІВАН: Демку! Прибув? А де ж Галя? (Вітаються).

ДЕМКО: Не маю часу. Петро он пішов. Ходім зі мною, я дорогою тобі розкажу. (Демко й Іван виходять).

ВАСИЛЬКО (до кабзаря Люльки): А ви тут, діду, будете грати, щоб товариство збиралось?

ЛЮЛЬКА (сідаючи на пенюк): Така моя служба на Запоріжжі, синашу, що старшина звелить, я повинен робити.

ВАСИЛЬКО: Ану, заграйте мені, діду, "комаринського", я його зроду віку не чув ще.

ЛЮЛЬКА: Було б не їхати сюди, за Дунай, а лишитися на Україні, то там би й почув тепер отого "комаринського", як твій брат Демко...

ГНАТ: Заграйте, кобзарю, ошії (починає наспівувати, а Люлька акомпаніює на бандурі):

Ой не шуми, луже, залений байраче,

Не плач, не журися, молодий козаче!

Ой не сам я плачу, плачуть карі очі.

Що нема спокою, ані вдень, ні вночі.

Сусіди близькії, вороги тяжкії.

Не дають ходити, дівчину любити.

(Кобзар потиху грає, замислившись).

Невже весь вік, до смерти, блукати по степах та по пушах плавень? Любо козакувати, але з серця озивається голос, — кажучи, що цього, ще не досить. Душа бажає ще чогось іншого. Хочеться кохати... Чому козак повинен бути самотній усе життя? (Доспіває):

Я ж буду ходити і буду любити.

Ще й за себе візьму, буду з нею жити.

ЛЮЛЬКА (перестає грати): Ї. козаче! Це слинява, краще я заспіваю та заграю, якої мене сам Бог навчив. (Починає співати і грати стародавню думу. У цей час козаки приносять стіл, накривають китайкою. Згодом з'являються кошовий і посланець князів — Нечоса).

Ой, горе тій чайші, ой, горе небозі...

КОШОВИЙ (піднявши булаву): Славне Товариство Січове! До нас прибув від відомого вам, всім запорожцям, князя Потьомкіна, посланець, на прізвище Грицько Нечоса, а з чим цей посланець прибув, так про те він сам скаже нам. (До посланця): Прошу, пане Нечоса, оповідайте, нашому Товариству з чим ви до нас приїхали...

ПОСЛАНЕЦЬ: Запорожці! Я приїхав к вам по наказу князя Потьомкіна с радостной для вас вестью; как ви знаете, что еще со времен князей украинци і русскій народ жили вместе, так сказать, билі одной матері діті, а поетому, как у князя, так і у царіци очень боліт сердце за своїмі, так сказать, збежавшімі детьмі. А поетому оні просят своїх детей вернуться в свой родний край. Вас там ожидают отци, матері, братья і сьостри, жони і

деті, а ви здесь, у етіх турков, попрошайнічаєте, живьоте на етом непригодном участке землі, в то время, когда ваша родная земля нуждается в пахаре, чтобы ей обработать. Великая царица, как родная мать, прощает вам, запорожцам, все ваши провини; она разрешает жить там, где кто пожелает. Кто желает возвращаться домой, на Україну, не дожидаясь, когда будет возвращаться все ваше войско, пусть берут у меня билет с печатью ей величества, а с етим билетом его свободно пропустят на границе.

КОШОВИЙ: Хоч вас, пане Нечоса, не всі козаки гарзд зрозуміли, але дехто добре зрозумів, і тому я скажу, що у нас, милостивий пане, всі козаки вільні, і кого вабить до рідного краю, нехай собі йде з нами... Ви ходіть собі вільно по курінях і умовляйте козаків, як ви тільки собі хочете. Ми того не забороняємо. Хто з товариства піде на Україну і знайде собі том долю, ми з того будемо раді. Хто не знайде долі, так як Демко Рогоза, той знову до нашої Січі повернеться, та ще й з собою інших знедолених приведе, так що війську Запорозькому шкоди не буде... Що ж до того, щоб нам повернутись усім військом, як ви нам радите, так про це ми порадимось з товариством на окремій раді і зробимо так, як товариство січове собі забажає.

КОЗАКИ: Слава! Слава, Батьку, слава!

КОШОВИЙ (підняв булаву): Слава Україні!

КОЗАКИ: Навіки!

БУЧИНСЬКИЙ (докірливо): Слава славою, але яку землю дав нам султан? Оці болота, що ні до чого не здатні? Яка це Січ, що з неї конем не можна виїхати, бо скрізь вода. Де наші коні? Де наші стайні? Які ми запорожці, без коней? Рибал-

ки ми тепер, а не запорожці, от, що!..

ГУБА: Та й справді! Там, на Дніпрі, вільні степи, там свята Божа церква, а тут що? Навкруги самі бурсурменські мечеті...

ПЕТРО: А ви чули, щоб князь обіцяв повернути нам рідні степи? Чули ви, щоб він обіцяв нам наші стародавні землі запорозькі й вольності козацькі?

БУЧИНСЬКИЙ: Хоч і не чули, але левне, що все те нам повернуть.

ПЕТРО: Ов-ва! А чому ж вони не повертають вольностей та земель тому товариству, що лишилося на Запорожжі? Я вам скажу, чому: Наші землі вельможі вже розділили і розмежували поміж себе, а товаришів наших обернули в кріпаків та в пікENERІВ, і ось що з нами виробляють! (Знімає з Демка шапку, закачує рукав і показує). Бачили, люди добрі, як відрізують нашим братчикам оселедці, щоб не було й згадки про запорожців. Чули ви коли-небудь таке, щоб людей таврували, як худобу? (Козаки заметушилися). Отже, глядіть! Буде так усім дурням, хто послухає брехунів, таких, як Губа та Бучинський, і повернеться на Україну. Не на те закликає нас князь, щоб повернути війську Запорізькому його землі й вольності козацькі, а тому, що має на меті турків воювати, так наші шаблі йому потрібні, а як скінчиться війна, тоді поголять нам чуби та повернуть в пікENERІВ, або кріпаками нас зроблять. Тоді б знову ви схотіли на Дунай та шкода, — чортового батька султан кого-небудь з нас прийме... (Павза).

КОШОВИЙ: Що ж, пани-браття, вістка про повернення на Україну мало кого вабить, бо в листі, як уже відмітив Петро Рогоза, князь не дає обіцянки запорожцям повернути їхні стародавні права

й землі, а є тільки “подарувати провини”. А щоняких провин військо запорізьке не вчинило, а навіть свої землі, кров’ю батьків політі, без змагання віддало, то нам, коли б повернулися ми на Україну, нема на що сподіватись. А тепер, щоб я був упевнений в своєму товаристві і щоб на мене не нарікали, то зроблю так: Хто за згоду виходити з Дунаю на Україну всім військом, — ставай ліворуч, а хто цього не бажає, — стій на місці. (Всі стоять нерухомо, віддаляються тільки Губа та Бучинський). (До послання): От тепер ви самі чули й бачили, чого хоче військо Запорізьке, а ми доручино вам листа до вашого князя й у листі напишемо так, що коли вони з царицею хочуть, щоб ми всім військом повернулися в рідну нам сторону, то нехай раніш звільнять від кріпацтва й неволі наших покривджених братів та повернуть їм стародавні права й одвічні землі наші по границі давні: по Орель, Буг та Берду. Тоді й ми, піднявши свої клейноди, радо повернемось до рідного краю. Чи так, панове, чи всі з тим згодні?

КОЗАКИ: Тільки так, батьку! Згода, згода!

КОШОВИЙ: На цьому нашу народу закінчимо. Розходьтесь до роботи, а ви, пане Нечоса, можете вільно ходити поміж куреннями й умовляти як ви собі вмієте, козаків, щоб поверталися на Україну. (Кошовий виходить, за ним Нечоса. Розходяться й козаки. Залишаються тільки брати Рогози та Іван Балан).

ПЕТРО: Дивись! (Показує на стіл, де залишив посланець свої папери.) А цей посланець після нашої відповіді навіть і свою мапу забув. Це дуже добре. Слухай, Іване, як прийде сюди оцей дурисвіт, ти удавай, що бажаєш з товариством їхати

на Україну і що тобі потрібний білет, а ми з Демком сховаємось, бо він нас певне, підмітив. Ти скажи, що там у тебе лишилась жінка й діти та наговори йому ще цілу купу всячини. Нехай слухає...

ДЕМКО: Дивись! Іде сюди. Ховаймось мерщій. Петре, (Ховаються).

ІВАН: Пане Нечосо!

ПОСЛАНЕЦЬ: А что вам, молодци?

ІВАН: Прийшли до вас по білета!

ПОСЛАНЕЦЬ: Хотіте на родіну? Что ж, ето не плохо!..

ІВАН: Та вже ж нікуди! Там у мене жінка і дитина лишилися. Якого я тут дідька буду бурлакувати? (Показує на Гната): А оце мій брат. Він теж жонатий, та й ще дехто з товаришів є... Ми всі хочемо повернутись на Україну, до рідного краю, і інших товаришів із собою підмовляємо... Ви, пане, дайте мені білета на десять душ, та глядіть, щоб він був з печаткою, аби до нас ніхто не чіплявся на границі. Нехай вони шезнуть, оті болота кляті та нетрі! (Іван з Гнатом перешіптуються).

ПОСЛАНЕЦЬ (набік): Я очень рад, что хоть отдельные кучки этих беглецов возвратятся назад, в Россию. (До козаків): Слушайте, хлопцы! Я вам дам один білет на двадцать человека, а вы должны подговорить ребят побольше.

ІВАН: Добре, давайте.

ПОСЛАНЕЦЬ: Пусть вам Господь помогает в дороге. (Віддає білет і сам виходить.).

КОЗАКИ (услід Нечосі): Спасибі вам. (Згодом): Пугу! Пугу! (З'являються Петро і Демко).

ПЕТРО: Ну, тепер ви ще більше упевнились, нащо ми там потрібні вельможним. (До Івана): Ану,

дай хоч глянути на цю цидульку. (Бере в Івана білет, читає і кладе в кишеню). А тепер, товариші, треба вдарити лихом об землю, бо хто його знає, як воно там буде. Коли не пощастить, то доведеться, може, й загинути. (Махає рукою): Ану, кобзарю, ходи сюди, та заграй. (Наливає чарку з пляшки, що Гнат та Іван уже поставили на стіл). А оце тобі за труди! (Кобзар п'є). Тепер грай, мої хлопці хочуть пригадати Чортмлицьку Січ-Матір, та випити за її майбутнє...

ГНАТ: Грай, кобзарю, веселої, щоб лихо злякалось та нас відцуралось!

(Кобзар починає грати веселої, козаки танцюють, дехто приплескує долонями).

ПЕТРО (пускається навприсядки): Ану, як ледачі воювать, то давай хоч потанцювать!..

З а в і с а

ЧЕТВЕРТА ДІЯ

Дійові особи четвертої дії:

ПЕТРО РОГОЗА.

ДЕМКО РОГОЗА.

ГНАТ РОГОЗА.

ІВАН БАЛАН і декілька козаків без слів.

ГОРОДНИЧИЙ.

РОТМІСТЕР.

НАСТЯ ГЛОБИНА.

ПОДРУГА НАСТІ

1-ий ПАРУБОК, що кохає Настю.

Парубки й дівчата на селі.

Діється на вигоні біля села. Видно хати й садки. На закруті дороги — вивіска: **“Село князя Проздоровського, — собственность светлейшего князя Потьомкіна”**

На сцені з'являються козаки: Рогози — Петро, Гнат, Іван і з ними декілька козаків без Демка.

ГНАТ: Ось, моє рідне село, яке я покинув, чотири роки тому, але як воно змінилося! Люба моя батьківська оселя, приїхав я до тебе востаннє, проститися з тобою. Рідний мій батьківський краю!..

ПЕТРО: Годі вже голосити. Я ось скоро буде двадцять літ, як покинув та не голошу, а ти почав...
Давайте, хлопці, умовимось так: поки Демко продає коней, я піду купувати дуба, щоб ним можна було їхати через пороги та морем на Дунай, а ви ідіть, покищо, хто куди хоче. Та гля-

діть, в умовлений час усі повинні бути отут-о, бо не ждатиму... (З'являється городничий).

ГОРОДНИЧИЙ: Казаки! Ану, погодіте! Чего ви здесь? Ваші документи!..

ПЕТРО: У нас один на всіх. (Подає білета).

ГОРОДНИЧИЙ (читає): У вас на верное жонкі здесь, что ви возвращаетесь назад, а когда би не жонни, то чорта з два вас здесь кого-лібо увідел-би!

ПЕТРО: Та звісно, пане городничий, бабське кодло, хоч воно й нікчемне та плаксиве, а все ж без нього якось моторошно буває. Таке воно проклятуше, що й до нього вабить і від нього вадить... От і вам тут, пане городничий, без жінки, мабуть, не з медом живеться?..

ГОРОДНИЧИЙ (віддає білета): Плохо, что й говоріть, служба. Ну, ідіте с Богом, вот вам ваш білет... (Виходить).

ПЕТРО: Дякую за ласку. Ходім, хто бажає, зі мною. (Виходять. Лишаються Гнат та Іван).

ГНАТ (затримуючи Івана): Слухай, Іване, якого біса ми будемо за ними ходити? (Чути, як співають дівчата): Чуєш, дівчата співають, це вони, певне, сюди, на леваду йдуть... Я давно вже бачив, як тут молодь гуляла, а от зараз страх хочеться побачити дівчат. Я тут ще тоді задивлявся на одну дівчину, на Настю Глобину, славне дівча було. Може, вона й досі дівує тут... (Пісня за коном наближається).

ДІВЧАТА (співають): •

А ще й сонце не заходило, як зробилась темнота.
Та нещаслива та дівчина, котра любить козака!

Котра любить козака.

Та козак їде в чисте поле, застаюся я сама.

Зостаюся я сама...

Та застаюся я сама, ні дівчина, ні вдова...

Ні дівчина, ні вдова.

Та ні дівчина, ні вдова — солдаточка молода!..

ІВАН: Дивись! Вони сюди йдуть! (Стають на бік і об-
смикують на собі одержу).

(Кінчаючи пісню, дівчата виходять на кон. Назус-
тріч їм виходять хлопці.).

1-ий ПАРУБОК: Здорово співали ви! А котра ж то з
вас так голосно виводила "зостаюся я сама, ні
дівчина, ні вдова"?

КОТРАСЬ з дівчат: Хто ж, як не Настя. Настя Гло-
бина...

ГНАТ (до Івана): Настя?!

1-ий ПАРУБОК: Я так і знав, що це вона... (Вгледів-
ши козаків): О, а ось і козаки! Звідкіля? Ходіть
до гурту!

ГНАТ: Спасибі, а ми гадали, що ви тут поробилися
вже русаками, то нас і не покличете до свого
гурту.

ІВАН: А ми вже давно не чули співів на селі, ні дів-
чат не бачили...

НАСТЯ: Чому ж то так?

ГНАТ: А де ж вони візьмуться на Січі?

НАСТЯ: А ви б не їхали більше на Січ...

КОТРАСЬ з дівчат: Або брали б і дівчат із собою...

1-ий ПАРУБОК: А ну вас, з вашою мовою. (До дів-
чини): Коли не тямиш, то не патякай! Де ж там,
на Січі, з жінкою б возились! Давайте краще
заспіваємо яку-небудь козацьку пісню гуртом.

ДЕХТО: Давайте, давайте. А якої ж?..

НАСТЯ (починає співати, а дівчата підхоплюють):

Малина-малина, чом не розцвітаєш?

Молода дівчино, гей, чом стоїш, думаєш?

Я стою й думаю, та й думати буду. —

Любила козака, гей, повік не забуду!

1-ий ПАРУБОК: Та ну тебе, Насте, з твоєю піснею!

Давайте кращу якусь, ані то граймо у "Гори-дуба"...

КОТРАСЬ з дівчат: Давайте, давайте! (Стають парами, одна за одною. Настя в парі з 1-им парубком. Іван з подругою Насті, а Гнатові не вистачає пари).

ГНАТ: Ну, а я буду гори-дубом, бо мені немає пари. (Стає попереду всіх. Настя з парубком стоять останніми. Гра починається): Гори, гори, дубе!

НАСТЯ: По кому гориш?

ГНАТ: По красній дівчині.

НАСТЯ: А любиш?

ГНАТ: Люблю!

НАСТЯ: А зловиш?

ГНАТ: Зловлю!

НАСТЯ: Лови!.. (Біжить Настя з одного боку, а парубок з другого. Гнат зловив Настю.).

ІНАТ: Будеш тепер зі мною в парі стояти. А як тебе звуть?

НАСТЯ: Настею.

ГНАТ: А чия ти?

НАСТЯ: Батькова та мамина була. (Стають попереду, а парубок за гори-дуба став. Під час гри Гнат розмовляє з Настею. Парубок, коли хто з молоді біжить, вдає, що не зловить, і увесь час гри стоїть за гори-дуба, чекає, коли прийде черга Насті знову бігти, щоб назад її собі зловити. У свою чергу Гнат і Настя за балачкою не помічають, що їм підійшла черга бігти.).

КОТРАСЬ з дівчат: Чому ж ви не біжите?

(Гнат, схаменувшись, раптом міняється з Настею місцями, так що парубок сподівається з того боку спійматися Настею, а натрапляє на Гната. Збагнувши, парубок раптом обертається і біжить за Настею.)

Але Гнат йому підставляє ногу й парубок падає..
Гнат знову ловить Настю).

ПАРУБОК І-ий (устаючи, до Гната): Ти якого біса під-
биваєш мене? Пустя дівчину!

ГНАТ: У моїх вона руках, то не віддам, хоч ти тут
розсипся!

ПАРУБОК І-ий: Пустя, бісів паливодо! Вона моя дівчи-
на. Бо коли не пустиш, так я не подивлюсь, що в
тебе шабля при боці...

ГНАТ: Ні, це моя дівчина, бо ми з нею зросли вкупі,
і оце за чотири роки сьогодні несподівано зустрі-
лись. (до Насті) — чи так, Настусю?

НАСТЯ (соромливо): Так! (Парубок напосідає на Гна-
та, той одною рукою держить Настю за стан, а
другою відпихає напосідаючих парубків.)

ПАРУБКИ (де хто): Це не по правилу. Чому ти пере-
чепив парубка? Ми бачили.

ГНАТ (хапається за шаблю, не виймаючи її): Хто до-
торкнеться до мене, зарубаю! Моя дівчина!..
(З'являється Петро.)

ПЕТРО: Ти що тут коїш, лобуряко? Бешкет зчинив,
наче у бусурмена дівчину відбиваєш. Ще на гу-
бах молоко не обсохло, а ти вже в гречку стри-
баєш? (Гнат по словах Петра пускає дівчину, а
сам стоїть ніяково, опустивши голову.): Чи не ки-
їв схотілося? Ходи, бісів сину, до дуба я тобі по-
кажу, як з дівчатами женихатись! ((З'являються
ще козаки, з ними й Демко). О! До речі. Ну, як
діло, Демку? Кому продав?

ДЕМКО: Усе гаразд, трохи городничий чіплявся, та
якось лишив мене, а я тим часом останнього про-
дав і скоріш сюди.

ПЕТРО: Гаразд. Зараз будемо йти до дуба і рушати в
дорогу, до Базавлука (хочуть іти).

(З'являються ротмістер із городничим.)

РОТМІСТЕР (зупиняючи козаків): А стій лишень. Що ви за люди?

ПЕТРО (набик): Скільки вас тут буде? (Підходить до ротмістра): Хіба не пізнали? Ми ж запорожці.

РОТМІСТЕР (сердито): Які там запорожці? Нема тепер запорожців! Мабуть, розбишаки якісь, або втікачі? Як ви насмілились шаблі чіпляти?

ПЕТРО: Запорожцям бути без шабель не годиться! Ми не тутешні, а вільні, з-за Дунаю.

РОТМІСТЕР (махуючи руками): Цить, цить! Ходить усі за мною до управи...

ПЕТРО: Чому до управи?

РОТМІСТЕР: Оце добре вскочили до моїх рук! Як же це ви сміли тікати до бусурменів? Ось, я зараз нас усіх, голубчиків, у околородок, та в холодну!

ПЕТРО: Подождіть, пане ротмістер, не хапайтеся! Те вже давно нам цариця подарувала, а світлейший ваш князь уже аж двічі засилав до нас посланців намовляти, щоб верталися назад. Він і землі і вільне життя обіцяє. (Дістає білет і подає ротмістрові): От, на те нам від полковника, князівського посланця, і блет дано, щоб нам ніде ніякої перешкоди не робили городничі.

РОТМІСТЕР (розглядає білета): Не чув я про такі білети нічого і наказу такого в мене нема. Чи не самі ви, голубчики, цей білет написали? (Придивляється): Певне, що воно, мабуть, так і є. (До городничого): Який у нас наказ про запорожців?

ГОРОДНИЧИЙ (розгортає книгу): Пріказ светлейшего от 1776 года чтобы всех, какіе найдутся не панськім запорожцев, отдавать в пекінери...

РОТМІСТЕР (підніс дороги пальця): Чули? Розумієте по-руські, мужва необразованая! Признавайтесь мені зараз, хто з вас панський, а хто казбонний?!

ПЕТРО: Та які ж там у турчина пани? Чудні ви, пане! Ви гадаєте, що і там князі та графи? Там паши, мурзи та беї.

РОТМІСТЕР: Це ми все розберемо, хто ви й звідкіля... Перш за все, я ваш білет пошлю до губернського управління в Кременчуг, щоб там перевірили, чи він справжній.

ПЕТРО: А скільки ж то мине часу?

РОТМІСТЕР: А, місяців зо три мине.

ПЕТРО: А як же ми будемо без білета?

РОТМІСТЕР: У в'язниці все одно він вам буде непотрібний.

ПЕТРО (набик): Оце ускочили, доведеться ще шаблею прокладати дорогу до дуба... Ану, — ще на хитрощі підемо. . . (До Ротмістра): Ви пробачте нам, пане полковнику, (Ротмістер, почувши слово "полковник" виструнчується і прикахикує) — ми вже більше як три роки не були тут, то й не знаємо, що тут діялось, і як воно є. От, будь ласка, скажіть, як сталося, що запорожці були вільні, як от, приміром, ви, пане полковнику, а тепер ви питаєте: чи немає поміж нами панських, або казньонних?

РОТМІСТЕР: Бачу, бачу, що в тебе в голові горобці літають, не дурно ж вона, як казан завбільшки. Було колись ваше, та минулося. Тепер усі запорожці, що на панських землях сидять, — панські кріпаки, а таких, що вештаються по селах, як от ви, забирають у пікнери, на царську службу. Це і є казньонні. От, що!

ПЕТРО: Так виходить, пане полковнику, що як хто запорожець, так або роби у пана, або служи царіцї?

РОТМІСТЕР: Нарешті таки збагнув. Так воно і є!

ПЕТРО: Так про що ж ви, пане полковнику, турбує-

тесь? Адже ж ми і прибули сюди з тим, щоб у пікінерах царщі послужити, от так як і ви їй тепер служите, пане полковнику.

РОТМІСТЕР (здивовано): Як ? Самі. охотою йдете?.. Хіба ж ви мені рівня?!

ПЕТРО: Та вже ж не як! Запорожцеві що? Звісно, або гуляти, або ж воювати. Гуляння нам за ці роки просто остогидла, а воювати хочеться, аж руки сверблять . . . От ви пане полковнику, і напишіть, значить, до губернського управління, щоб нас прийняли в пікінери, а ми, дозвольте, на прощання погуляємо, бо це ж наше рідне село, і коли ми ще тут знову будемо!

РОТМІСТЕР: А чий ж ви є?

ПЕТРО: Дмитра Рогози . . . Оце ми всі чотири брати. (Ротмістер робить вигляд, що пригадує Дмитра Рогозу).

НАСТЯ (До подруги): А що, він правду казав. Це Петро Рогоза, а то Гнат, його брат. Який він красунь став і величавий...

ПОДРУГА: Уже й уздріла (нервово повертається й виходить).

НАСТЯ: Я його давно знала.

РОТМІСТЕР: Ага! Так, так, знав такого. Ви б так і говорили зразу, що приїхали служити в пікінерах, і що це ваше село, де хочете погуляти поки що. А то почали плести нісенітницю, про якесь там вільне життя. Тепер забувайте його. А в пікінери, я можу вас і без губернського управління віддати. На те в мене і наказ є з печаткою... Якщо так, по добрій волі йдете, то йдіть з Богом погуляйте, а завтра я вас відправляю.

ПЕТРО: От спасибі, що не довго доведеться чекати відправки на службу.

РОТМІСТЕР: У мене не довго. Та глядіть, бешкету

не чинить, гуляючи, а то зброю відберу! (Виходить).

ПЕТРО: Ні, ні, ми чемно погуляємо. (До хлопців): Ну, от, товариші, до дуба зараз іти не можна, щоб, гляди, не помітили нашого заміру. Доведеться чекати до вечора. (Придивляється до Насті). Дивна, яка чорнобрива та вродлива дівчина! (Підходить до неї). А чия ти? Мені здається, що я тебе знаю.

НАСТЯ (Соромливо): Настя, Павла Глоби. . .

ПЕТРО: Я ж кажу, що знаю. Я ж тебе до хреста держав. Твій батько, Павло, мій побратим, тільки він через тебе з матір'ю з нами за Дунай не ходив. Але він зараз?

НАСТЯ: Управитель забив, а мати з журби померла. . .

ПЕТРО: О, іроди прокляті! А господарство де ваше?

НАСТЯ: Господарство? Забрав князь Прозоровський. . .

ПЕТРО: А як же ти живеш і в кого?

НАСТЯ: Живу у добрих людей, а як живу, то бодай і мої вороги так не жили, як я живу.

ПЕТРО: Покинь це життя, та поїдемо з нами, за Дунай!

НАСТЯ: Та ви ж казали, що поїдете служити пікинерами.

ПЕТРО: Ми ж не такі дурні, як той Ротмістер, щоб волю проміняли на пікинерську неволю. Та у нього ж в голові горобці літають, а не у нас. Ну, так поїдеш з нами?

1-Й ПАРУБОК (Грізно): Ось тільки візьміть її з собою! Я не пущу її, бо це моя дівчина. А коли візьмете, то я...

ГНАТ (Перебиває на слові): Що? Городничому скажеш? Ти дивись! (Показує на шаблю).

ПЕТРО (Спокійно): А звісно, коли вона твоя наречена, а я її беру як дочку, то й ти, коли хочеш, поїдеш з нами.

1. Й ПАРУБОК: Я не поїду з свого краю нікуди.

НАСТЯ: Любий мій дядечку і батечку, я хотіла б вам самим щось сказати...

ПЕТРО (жартівливо): Може, я вже тобі сподобався? То краще й не кажи мені цього, бо я не такий слинявий, як інші. (позирає на Гната). що як углядить дівчину, то зараз і повисне в неї на шиї.

ГНАТ: І доки ти, Петре, будеш шпигувати мене?

ПЕТРО: А хіба ж це тебе торкається? А я гадав, що ні. (Бере Настю за руку, відводить набік): -- Ну, кажи, що ти хотіла?

НАСТЯ (Соромливо): Нашо ви берете цього парубка з нами?

ПЕТРО: А ти поїдеш з нами?

НАСТЯ: Так, поїду... Тільки не беріть його, бо він мені такий нелюбий. . .

ПЕТРО: А хто ж тобі, любий? То ми того візьмемо!

НАСТЯ (Не дивлячись на Петра): Я ще з дитячих літ знала Гната. А тепер, коли побачила його вже заком, то. . .

ПЕТРО: Ще більше закохалася в нього?

НАСТЯ: Так!

ПЕТРО: То ж то він тебе і держав так цупко, мо вкїт мишу. (До Гната): Ану ти, бабій, іди сюди! (Гнат підходить). Слухай, я покохав оню дівчину і ду-маю з нею одружитися... Як ти мені радиш?..

ГНАТ (обурено): На мене лаєш, що я скачу в гречку, а сам стрибнув уже аж з головою.

ПЕТРО: Так от, чи будеш ти в мене за друга? (Гнат мовчки дивиться). Ну, чого ти дивишся на мене? Може, не розумієш? Мені треба цю дівчину забрати з собою, за Дунай, то ти мені допоможи в цьому. Я ще ніколи не був з дівчиною на одинці і через те мені якось соромно. . .

ГНАТ: Соромно? Звісно, соромно, ти їй у батьки го-

дишся, а не в женихи. Ще й хрищеним називається . . .

ПЕТРО: Куди вже не можусь і чим не називаюся, а ти от підеш з нею до тієї бабусі, де вона живе. Заберете її речі. даси бабусі декілька червінців, і до заходу сонця щоб були біля Губиної гряди. (Пошепки до Насті). Там стоїть наш дуб, а з цим парубком я сам знаю, що зроблю. (Гнат і Настя переглядаються і обое соромливо опускають очі). Я женюся, та не соромлюся дівчині дивитися у вічі, а ти в мене за друга і такий, мов зроду дівчини коло себе не бачив. А забув, як чотири роки назад ти віз її у своєму сідлі, коли ми їх з батьком відбили в татар, біля Кривого Рогу?

ГНАТ: Я її зразу пізнав, ще як ми гуляли у "гори-дуба".

ПЕТРО: Та ти, як я бачу, уже й сам загорівся, як той дуб.

ДЕМКО: Ну, годі вже Петре, давай пораду, бо мені не ждється.*

ПЕТРО: А, лиха мати надала мені з вами, баб'ями, возитись. Сам уже бабському коліні потураю, але не все через те, що вона сирота, та ще й моя хрищеня. От у мене серце до неї й розм'якло. Ну, Гнате, гайда, роби, що я сказав. (Гнат і Настя йдуть, а парубок слідом. Петро його затримує). А ти ж куди? Тобі у цей бік.

1-й ПАРУБОК: Я вам сказав, що я не поїду і дівчинини своєї не пушу, а коли так, то я городничому поскаржусь!

ПЕТРО (Грізно): Ну, коли ти такий собака, то ходімо з нами, а не підеш, тобі тут не жити! Зрозумів?

1-й ПАРУБОК: А чому ви дівчину від мене забираєте

ІВАН: А тому, що ти дурень. Скільки з нею бував, і

досі не знаєш, що вона тебе не любить, а тільки ти її. (Сміх).

ПЕТРО: Ну, годі! Я вже йому сказав, а щоб я був певний, то він з нами поїде дубом, проводить, а там нехай каже хоч самому дитьку болотняному у плавнях, коли я його висажу там. (До Демка). Ану, ти вже вчений по-російськи, прочитай, що там написано.

ДЕМКО: "Село князя Прозоровського, собственность светлейшего князя Потьомкіна".

ПЕТРО (Сердито): Годі. Бодай тобі заціпило з твоєю наукою. Де ж воно Потьомкіна? Та це ж Глобина левада, сад, млин і хата. Ми ж усі знаємо, що тут усяку рослину ще дід Глоба насаджував власними руками.

ВАСИЛЬКО: Ну, а тепер же чому воно так написано?

ПЕТРО: Ще й досі не розумієш? Було все Глобине, а стало светлейшого. (До козаків): А бачили, ви, коли сюди їхали, як пани засмітили наше Дике Поле? Ех, коли б моя воля, я б з одним полком запорожців вичистив би його знову. Усі оті будівлі, зникли б так, мов би їх королева язиком злизала!

ДЕМКО: Городничий, городничий!

ПЕТРО: Зачинай "Чумака", і пішли з піснею. (Похопцем до Івана). — Залишайся тут, жди Гната.

(Хлопці співають, Петро підходить до 1-го парубка, обіймає лівою рукою, а правою наставляє пістоль під бік, прикривши жупаном. Виходять, співаючи). "У Києві на риночку, там пив чумака горілочку".

(З'являється городничий).

ГОРОДНИЧИЙ (У слід козакам): Глупий хахол! Веселітся, что в пікінери ідьот. (Побачивши Івана).

А ти чому с німі не гуляєш?

ІВАН: Товариша дожидаю.

ГОРОДНИЧИЙ: Ага! Відал, відал, девку пашол прово-
жать. (Виходить).

ІВАН (сам): Невже ж мені увесь від жити бурлакою,
як оцей Петро? Навіщо ж тая воля, що в Січі, ко-
ли вона гірша за неволю. Тутешні парубки хоч не
в кармазинах ходять і без шабель, так зате вони
кохаються з дівчатами, живуть серцем, щастя-ко-
хання знають. Навіщо ж і жити на світі, як не
знати того щастя? Візьму я оце разом з Галиною
Ївгу. Чогось мені без неї сумно та журно. Одру-
жуся з нею та й буду жити на Буджані, поруч з
Демком. (Починає співати):

Чогось мені сумно, чогось мені журно,
Десь моєї дівчини вже давно не видно. (2 рази)

Не видно й не чути, давно не видати,
Ходить у садочок мене виглядати. (2 рази)

Ой, вийшла в садочок, два слідочки знати,
Десь її миленький, що вже не видати. (2 рази)

(Говорить): Ні, якщо Господь допоможе, то сьогодні
увечері побачиш. Побачимось.

(Гнат з Настею несуть речі).

ГНАТ: А хлопці, де?

ІВАН: Пішли вже до дуба.

НАСТЯ: А отой панський підлизак де є?

ІВАН: Пішов із ними. Вони б, може, ще довше тут сто-
яли, так надійшов городничий. і Петро обняв то-
го хлопчиська, наставив непомітно йому в бік
пістоля, щоб бува, не поскаржився городничо-
му, і пішли, співаючи, до Дніпра.

ГНАТ: Та то ж Настунін жених, а не хлопчисько!

НАСТЯ: Я його зовсім не любила!

ГНАТ: А кого ж ти любила?

НАСТЯ (Соромливо): Тебе, Гнате!

ГНАТ: О, моє ти щастя, мій сон чарівний! (Обіймає):
Одвернися, Іване, не дивись!

(Іван відвертається, Гнат цілує Настю. З'являється Петро).

ПЕТРО (кашляє): Ка-ахи! (Гнат і Настя, відсахнувшись, хапаються за речі). Така бо вже вона тобі
смачна? І сорому нема! Просто серед вулиці і білого дня, ночі не діждавши, цілує наречену...

Правду, кажуть, що перевівся рід козацький . . .

З а в і с а

КНИЖКИ ВИДАВНИЦТВА «ПЕРЕМОГА»

Ціни в арг. пез.

Андрієнко О.: В ПОШУКАХ ПРАВДИ	— —	7,00
Височенко А.: СССР БЕЗ МАСКИ	— —	\$ 15.00
(в полотняній оправі)	— —	25.00
Галан А.: ВОЛОДАР СТРАХ, драма на 4 дії.	—	4.00
Грінченко Б.: ОЛЕСЯ, ілюстр. в трьох кольорах, в еспанській мові.	—	2,00
Данько М.: СССР В'ЯЗНИЦЯ НАРОДІВ	—	3.00
Дончук З.: ЧОРНІ ДНІ, оповідання.	— —	8.00
Дончук З.: ЧЕРЕЗ РІЧКУ, оповідання.	— —	12.00
Запорожець О.: БОЛЬШЕВИЗМ	— —	3.50
Запорожець А.: ОБІЗНАЛИСЯ, Комедія в 3-х д.	—	2.00
Качуровський І.: ЕМІГРАЦІЙНА ЛИХОМАНКА.		
Кобилянська О.: У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ		
КОПАЛА, Вступ, стат. Филиповича.	20.00	
(в полотняній оправі)	— —	30.00
Комедія в трьох діях.	— —	2.00
Куц. В. П.: БЕЗДРОТОВІ ТЕЛЕГРАФИ, опов.		1.50
Ладонко Н.: УКРАЇНА, Трагедія в 6-х карт.	—	2,00
Одрач Ф.: В ДОРОЗІ, оповідання з дій УПА.	—	12.00
Онацький і Жданович: ТВОРЧЕ ЖИТТЯ І ГЕРОЙСЬКА СМЕРТЬ О. ТЕЛІГИ		1.50
Онацький Є.: НАШЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ІМ'Я	—	
НАШ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРБ	—	2.50
Онацький Є.: СПРАГА СПРАВЕДЛИВОСТІ	—	6.00
Приходько М.: Я ПРОШУ СЛОВА	— — —	5.00
Рань О.: ЗАПОРОЖЕЦЬ	— — —	1.50
Сацюк О.: СМЕРТОНОСЦІ	— — —	6.50
Сенько Г.: ШТАНИ ЛАТАНІ У КЛІТКУ	—	
ВИКОНУЄМ П'ЯТИЛІТКУ	— —	2.50
Сенько Г.: НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ-ЧАСТІВКИ		3.50
Славутич Яр: ДОНЬКА БЕЗ ІМЕНІ. Поема про УПА на Поліссі.	— —	2.50
Чапленко В.: ЧИЙ ЗЛОЧИН? Драма.	— —	4,00

МОЛИТОВНИК ДЛЯ ПРАВОСЛАВНИХ	-- —	1.50
(в полотняній оправі)	-- —	5.00

Д р у к у ю т ь с я :

Журба Галина: ДАЛЕКИЙ СВІТ, розповідь автобіогр.

Буряківець Юрій: ВІНОГРАДНИК, поезії.

Юриняк А.: ЛІТЕРАТУРНИЙ ТВІР І ЙОГО АВТОР.

Г о т о в і д о д р у к у :

Килимник С.: ЗЕМЛЕЮ УКРАЇНСЬКОЮ.

Русальський В.: БУНТ ЗЕМЛІ, новели.

Височенко О.: ШЛЯХИ — ДОРОГИ, збірка.

Короленко В.: ЙОН-КІПУР.

ЖАДАЙТЕ КАТАЛОГІВ КНИГАРНІ «ПЕРЕМОГА»

Для книгарень і перепродавців даємо 30% опусту

25 de Mayo 479 — Buenos Aires

